

שוב עייליה לבי כנישתא אחריתי [הביאו לבית מדרש אחר]. אמר ליה לינוקא: פסוק לי פסוקך!

אמר לו הינוקא: "ואת שדוד [כשיבוא לך השוד והשבר, רד"ק] מה תעשי כי [מה תועילי אם] תלבשי שני כי תעדי עדי זהב כי תקרעי בפור עיניך — לשוא תתיפי [גם עדי ויופי התורה שבך לא יועיל לך, מהרש"א] [כי] מאסו בך עוגבים מבקשי נפשך" [החושקים בך מאסו בך מעתה ומבקשים לקחת נפשך ממך, מצודות], כלומר: לא תועיל לו התשובה.

עייליה לבי כנישתא אחריתי, עד דעייליה לתליסר בי כנישתא [הביאו לשלש עשרה בתי מדרשות], כולהו פסקו ליה כי האי גוונא לבישותא [בכל המקומות פסקו לו פסוקים לרעתו של אחר]!

לבתרא [לתינוק שבבית המדרש האחרון] אמר ליה: פסוק לי פסוקך!

אמר לו הינוקא: ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי! וגו' —

והוא ינוקא שאמר את הפסוק האחרון, הוה מוגמגם בלישניה [מגמגם היה], אשתמע כמה דאמר ליה [והיה נשמע כאילו אמר]: "ולאלישע" אמר אלהים מה לך לספר חוקי.

כעס אחר, ונחלקו הלשונות בגמרא באופן תגובתו:

איכא דאמרי: סכינא הוה בידיה דאחר, וקרעיה לינוקא [סכין היה ביד אחר וחתכו לאותו תינוק], ושדריה לתליסר בי כנישתי

[שלח את חלקיו לשלש עשרה בתי המדרשות שהיה בהם].

ואיכא דאמרי: לא קרעו אחר לינוקא, אלא אמר: אי הואי בידי סכינא [לו היה סכין בידי], הוה קרענא ליה [הייתי קורעו לתינוק].

כי נח נפשיה דאחר [כשמת אחר], אמרי ברקיע בבית דין של מעלה:

לא מידן לירייניה, ולא לעלמא דאתי ליתי [לא נדוננו בגיהנם, ואף לא יבוא לעולם הבא]!

והטעם:

לא מידן לירייניה: משום דעסק באורייתא [הואיל ועסק בתורה].

ואף לא לעלמא דאתי ליתי: משום דחטא.

אמר רבי מאיר: מוטב דלירייניה וליתי לעלמא דאתי [עדיף שידונוהו ואחר כך יבוא לעולם הבא].

ואמר רבי מאיר על עצמו: מתי אמות ואעלה עשן מקברו של אחר!

כלומר: ידין אותו הקב"ה באש יוקדת מעלה עשן כדי שיתכפרו לו עוונותיו ויזכה לעולם הבא [רבינו חננאל].

כי נח נפשיה דרבי מאיר, כיון שהגיע רבי מאיר למות ביקש רחמים על זה וקיבל הקב"ה תפלתו. וכשמת רבי מאיר [ר"ח] סליק קוטרא מקבריה דאחר [החל עשן לעלות מקברו של אחר], והיה הדבר לאות שהכניסוהו לגיהנם.⁽¹⁵⁾

אמר תמה רבי יוחנן על מעשי רבי מאיר:

15. ביאר המהרש"א, שרבי מאיר ביקש על כך שיעלה עשן מקברו כדי להודיע לרבים שצדיק

וכי גבורתא למיקליה רביה בנורא [וכי גדולה היא זו שיגרום התלמיד שיענישו את רבו בגיהנם]? (16)

חד הוה ביננא ולא מצינן לאצוליה [אחד שסרח היה בינינו ואין אנו יכולים להצילן]?!

אי נקטיה ביד — מאן מרמי ליה מאן [כמו: מנאין]!

אם אני אתפשנו ואוציאנו מגיהנם — מי יטלנו מידי?!?

אמר רבי יוחנן: מתי אמות, ואכבה עשן מקברו, שאגרום לכך שיוציאוהו מגיהנם.

כי נח נפשיה דרבי יוחנן, פסק קוטרא מקבריה דאחר [ואכן משמת רבי יוחנן חדל העשן לעלות מקברו של אחר].

פתח עליה דרבי יוחנן החוא ספרנא [ספדן], ואמר: אפילו שומר הפתח [שומר הגיהנם] לא עמד לפניך — רבינו, בבואו להוציאך את אחר מגיהנם.

בתו של אחר אתיא לקמיה דרבי.

אמרה ליה לרבי: רבי פרנסני!

אמר לה רבי: בת מי את?

אמרה לו: בתו של אחר אני.

אמר לה רבי: וכי אטו עדיין יש מזרעו של אחר בעולם?!

והא כתיב: "גם אור רשעים ידעך, לא נין לו, ולא נכד בעמו, ואין שריד במגוריו"? (17)

אמרה לו: רבי! זכור לתורתו של אבי ואל תזכור מעשיו.

מיד ירדה אש [כי התורה נקראת "אש דת"], וסכסכה ספסלו של רבי, וכמו שאמרה: זכור לתורתו [מהרש"א].

בכה ואמר רבי: ומה למתנגנין בה כד, למשתבחין בה על אחת כמה וכמה.

ומקשינן: ורבי מאיר — היכי גמר תורה מפומיה דאחר [האיך למד תורה מפיו של אחר, לאחר שיצא לתרבות רעה]?!

והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:

מאי דכתיב: "כי שפתי כהן ישמרו דעת, ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' צבאות הוא":

אם דומה הרב למלאך ה' צבאות רק אז יבקשו תורה מפיהו, ואם לאו, אל יבקשו תורה מפיהו.

וכיון שכן האיך למד רבי מאיר מפי אחר?!

גוזר והקב"ה מקיים.

יראו שיזכה לעולם הבא, אם כן אין זו טובה לרבן.

16. ביאר המהרש"א: הגם שעשה זה רבי מאיר לטובתו של רבו כדי שיזכה לעולם הבא, מכל מקום הואיל ורואים הרואים שרבו נשרף ולא

17. כתב המהרש"א: כמה רשעים כן עשו ויש להם עדיין זרע בעולם; ואפשר לדעת רבי, זה גרע טפי שידוע רבונו ומורד בו.

אמר תירץ ריש לקיש: רבי מאיר קרא אשכח ודרש [פסוק מצא ודרשו שאפשר ללמוד מרשעים].

דכתיב: "הט אֶזְנֶךָ, וּשְׁמַע דְּבָרֵי חֲכָמִים. וּלְבָבְךָ תִּשְׁתִּית לְדַעְתִּי".

"לדעתם" של החכמים לא נאמר, כי ברשעים עסקינן [רש"י], אלא "לדעתו", של הקב"ה.

הרי למדת: אף מרשעים יכול אתה ללמוד, אם אך לא תשית לבך לדעותיו הרעות.

רב חנינא אמר, מחבא יש ללמוד היתר ללמוד מן הרשעים, דכתיב: "שמעי בת וראי, והטי אֶזְנֶךָ, וּשְׁכַחֵי עִמָּךְ וּבֵית אֲבִיךָ" וגו'.

הטי אונך לשמוע את תורתם, ואילו את מעשיהם שכחי, ואל תלמדי אותם

ותמהינן: סוף סוף קשו קראי אהרדי, הרי פסוק אחד מלמדנו שאין ללמוד מן הרשע, ומפסוקים אחרים יש ללמוד שאין מניעה לעשות כן?!

ומשנינן: לא קשיא, כי:

הא — שהתירו הכתובים ללמוד מן הרשע

— בתלמיד שהוא אדם גדול, ויודע לזוהר שלא ילמוד ממעשיו.

הא — שאסר הכתוב לימוד תורה ממי שאינו דומה למלאך ה' צבאות — בתלמיד קטן. (18)

כי אתא רב דימי מארץ ישראל לבבל אמר: אמרי במערבא [בארץ ישראל]: רבי מאיר שלמד מאחר הרי הוא כמי דאשכח תמרי: אבל תחלא, ושדא שיחלא לברא [מצא תמרים, אכל את בשר הפרי החיצון הנאכל, והשליך את הגרעין לחוץ].

דרש רבא: מאי דכתיב: "אל גנת אגוז ורדתי לראות באבי הנחל" וגו':

למה נמשלו תלמידי חכמים לאגוז?

לומר לך: מזה אגוז זה, אף על פי שמלוכלך בטיט ובצואה מבחוץ על קליפתו, הרי אין מזה שבתוכו נמאס. אף תלמיד חכם, אף על פי שפרח, אין תורתו נמאסת.

אשכח ליה רבה בר שילא לאליהו [מצאו רבה בר שילא לאליהו הנביא], אמר ליה רבה לאליהו:

מאי קא עביד הקדוש ברוך הוא [מה עושה הקב"ה]?

18. הרמב"ם [תלמוד תורה ד א] פסק: הרב שאינו הולך בדרך טובה אע"פ שחכם גדול הוא וכל העם צריכין לו אין מתלמדין ממנו עד שובו למוטב, שנאמר: כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו'. ותמה הלחם משנה על שלא הביא הרמב"ם את החילוק שאמרו בסוגייתנו בין גדול לקטן?! ותירץ: מפני שראה רבינו את מימרתו של רבי יוחנן מובאת בכמה מקומות בסתם ולא

חילקו בין גדול לקטן, גם הוא לא חילק, וסובר רבינו שלא אמרו שלא נאמר חילוק זה בגמרא אלא לתת טעם לרבי מאיר שעשה כן, אבל אין הדבר כן, וראיה לדבר מלשון תירוצו של ריש לקיש: רבי מאיר קרא אשכח ודרש, ואם היה הדבר מוסכם לא היה לו לומר אלא הא איכא קרא אחרינא, ומשמע דכוונתו לומר שסברתו של רבי מאיר היא זאת, ואנן לא סבירא לן הכי,

אמר ליה אליהו: קאמר הקב"ה שמעתיא מפומיהו דכולהו רבנן, ומפומיה דרבי מאיר לא קאמר [אומר דברי תורה מפיהם של כל החכמים ולא מפיו של רבי מאיר].

אמר ליה רבה לאליהו: אמאי?

אמר ליה אליהו לרבה: משום דקא גמר שמעתיא מפומיה דאחר [מפני שהיה לומד מפיו של אחר] לאחר שיצא לתרבות רעה.

אמר ליה רבה לאליהו: ואמאי אין הקב"ה אומר משמו?! הרי רבי מאיר רמזון מצא, תוכו אבל, קליפתו זרק.

אמר ליה אליהו לרבה: שמע הקב"ה לקולך, והשתא [ברגע זה] קאמר הקב"ה: מאיר בני כך הוא אומר:

בזמן שאדם מצטער [שפורענות באה עליו בעוונתו], שכינה מה לשון אומרת [באיזה לשון היא קובלת עליו]: "קלני מראשי קלני מזרועי", כמו שהאדם כשהוא עיף ויגע אומר: ראשי כבד עלי וזרועי כבד עלי [רש"י סנהדרין].⁽¹⁹⁾

ואם כך הקב"ה מצטער על דמן של רשעים שנשפך, קל וחומר על דמן של צדיקים שנשפך.

אשכחיה שמואל לרב יהודה דתלי בעיברא דרשא וקא בכי [מצאו שהיה תולה עצמו על בריח הדלת ובוכה].

אמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא! מאי קא בכית [מדוע אתה בוכה]?⁽²⁰⁾

אמר ליה רב יהודה לשמואל: מי זוטרא מאי דכתיב בהו ברבנן [וכי דבר קטן הוא מה שנאמר על החכמים], "איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים"?

כלומר: הרי אפילו חכמים שנאמר עליהם דברים גדולים, בכל זאת כשחוטאים נענשים:

וכמו שנאמר עליהם:

"איה סופר": שהיו סופרים כל אותיות שבתורה.⁽²¹⁾

אלהים תלוי, ומלת קללת נדרשת: קל — לית, כלומר איני קל אלא כבד.

20. לשון "שיננא" יש מפרשים מלשון שנינות, ויש מפרשים מלשון "שינים", כלומר: בעל שינים גדולות.

21. כעין מה שאמרו בקידושין ל א: למה נקראו ראשונים "סופרים" לפי שהיו סופרים כל אותיות שבתורה, שהיו אומרים: וי"ו דגחון חציין של אותיות, "דרש דרש" חציין של תיבות וכו', מהרש"א סנהדרין.

דכבר חלקו עליו חבריו.

והמאירי כתב כאן: אסור ללמוד תורה אלא מפי הגון שנאמר ותורה יבקשו מפיהו וגו', וכן אסור ללמוד מכל מי שכופר באמונה ואם לא מצא אחר ילמד ויזהר שלא יטעה אחריו אלא רמזון מצא יאכל תוכו ויזרוק קליפתו, הוא שאמרו ז"ל הט אונך ושמע דברי חכמים וגו'.

19. כאן פירש רש"י: קלני מזרועי, כבד אני מזרועי שיצרת זה שמת בעוונתי.

ועוד הביא רש"י, שזה הוא דרש הכתוב: וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ. לא תלין נבלתו על העץ כי "קללת"

אמר ליה שמואל לרב יהודה: **שיננא!** אל תחוש למה שקרה עם דואג ואחיתופל, כי **טינא** היתה בלבם, רשעים היו מימיהם.

מפרשת הגמרא: **אחר מאי** מה טינא היתה בלבו שבא לידי כך ולא הגינה תורתו עליו?

ומפרשינן: **זמר יוני לא פסק מפומיה** [לא פסק מפיו] והיה לו להניח מלשיר בשל חורבן הבית כדכתיב: בשיר אל ישתו יין. (23)

אמרו עליו **על אחר: בשעה שהיה עומד מבית המדרש** קודם שיצא לתרבות רעה, הרבה ספרי מינין נושרין מחיקו. (24)

שאל נימוס הגרדי את רבי מאיר:

האם כל **עמר דנחית ליורה סליק** [כל צמר היורד ליורה לצביעה, האם עולה הוא ממנו כשהוא צבוע]?!

"איה שוקל": שהיו שוקלין קלין וחמורין שבתורה, לדרוש קל מחמור וחמור מקל לפי המשקולת של הק"ו.

"איה סופר את המגדלים": שהיו שוניין שלש מאות הלכות במגדל הפורה באויר. (22)

ואמר רבי אמי: **תלת מאה בעיי** [שלש מאות איבעיות] **בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורה באויר.**

ואפילו הכי **תנן: שלשה מלכים** [ירבעם אחאב ומנשה] **וארבעה הדיוטות** [בלעם דואג אחיתופל וגחזי] **אין להם חלק לעולם הבא.**

וכיון שכן: **אנן — מה תהוי עלן** [אנחנו מה יהא עלינו], אם חכמים גדולים כאלו הגיעו לידי כך, מי יודע היכן נגיע אנו הקטנים מהם?!?

22. פירש רש"י: יש מפרשים שדורשים גובהה של האות למ"ד, ודורשים בה שלש מאות הלכות.

23. ומהרש"א תמה על רש"י למה הזכיר "יווני"?!

אף אין מסתבר לו למהרש"א דמשום זמר דלאחר החורבן יהיה נגע בו משום מינות. ולפיכך פירש: שהיה מינות בזמר עצמו, וכמו שאמרו בבבא קמא, שחכמת יונית אסורה משום שמושכת היא למינות.

24. היו עמו ספרי מינין, וכשהיה בא לבית המדרש היה מכסן בחיקו ושמר מלהראותן בפני תלמידים שהיו בבית המדרש, אבל לבסוף מתוך טירדת לימודו שם שכח מלשומרן כשעמד ממקומו שהיה יושב, ונפלו מתוך חיקו על הארץ לפני התלמידים שבבית המדרש, מהרש"א.

22. פירש רש"י: יש מפרשים שדורשים גובהה של האות למ"ד, ודורשים בה שלש מאות הלכות.

ויש אומרים: הוא המגדל של דור הפלגה שאמרו: "הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים".

ולי נראה דגרסינן: מגדל "הפתוח" באויר, והוא מהלכות אהלות.

וברש"י סנהדרין קו א כתב: מתג שליון של למ"ד מפני מה היא כפופה.

לישנא אחרינא: הנכנס לארץ העמים בשידה תיבה ומגדל אם הוא טמא או לא.

לישנא אחרינא: שלש מאות הלכות במגדל הפורה באויר לעשות כישוף להעמיד מגדל באויר, כגון שלש מאות הלכות בנטיעות קשואין שבגמרא סנהדרין סח א והן הלכות מיני כשפים. ולמורי נראה דהכי גרסינן: שלש מאות

כלומר: האם כל הלומדים לפני חכמים, עולה להן תורתן להגין עליהם מן החטא?

אמר ליה רבי מאיר לנימוס: כל מאן דהוה נקי אגב אימיה סליק [כל צמר שהיה נקי כשנגזז, הרי צבעו עולה יפה], ואילו כל דלא הוה נקי אגב אימיה, לא סליק. כלומר: כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו עולה לו כן.

למדנו בבביתא: רבי עקיבא עלה בשלום וירד בשלום:

ועליו הכתוב אומר: משכני אחריו נרוצה הביאני המלך חדריו, שבא בשלום בחדרי היכלות של מעלה, [מהרש"א].⁽²⁵⁾

ואף רבי עקיבא ביקשו מלאכי השרת לדוחפו כשאר חבריו, כי אין ראוי להשתמש בשמות הקדושים [מהרש"א].

אמר להם הקב"ה למלאכי השרת: הניחו לזקן זה, שראוי להשתמש בכבודי [בכבוד השם, מהרש"א].

א-טו מאי כיצד דרש רבי עקיבא, והבין שלא לטעות במטטרון כמו שטעה אחר [רש"י בפירוש שני]?⁽¹⁾

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: כך דרש רבי עקיבא:

כתיב "ואתה מרבבות קודש", ודריש ליה מלשון "אות". ללמדך, שהקב"ה אות הוא ברבבה [ברבבות המלאכים] שלו! שאין במלאכים דומה לו, יתברך. ורבי עקיבא ראה מלאכים דומים למטטרון, והבין שהוא אינו קודשא בריך הוא [ערוך, מהרש"א].

ורבי אבהו אמר: כך דרש רבי עקיבא:

כתיב: "דגול מרבבה" — דוגמא הוא ברבבה שלו! שמקומו של הקב"ה ניכר, ואין לטעות בו, כמו שדבר העומד לדוגמא הוא דבר הניכר.⁽²⁾

וריש לקיש אמר: כך דרש, כתיב: "ה' צבאות שמו" — אדון הוא בצבא שלו.⁽³⁾

ורבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מכאן ידע רבי עקיבא, דכתיב באלהיו הנביא:

"ויאמר צא ועמדת בהר לפני ה'. והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק, מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה'. לא ברוח ה'. ואחר הרוח

2. והמהרש"א ביאר, שהוא דוגמה מיוחדת, ואין כדוגמתו בכל רבבות משרתיו. ורבי עקיבא ראה מלאכים שמטטרון דוגמא מהם, והבין שאינו הקב"ה [ערוך מהרש"א].

והמהרש"א פירש עוד, כי "דגול" הוא מלשון דגל, שנושא הדגל הוא ניכר לבד בחיל. ונושא הדגל הוא "דוגמא" להקב"ה שאף הוא ניכר — כמו נושא הדגל — משאר מלאכי מעלה, ואין דומה לו בהם.

3. ביאר מהרש"א: כעין דרשות דלעיל, שרבי

25. באופן אחר ביאר מהרש"א: בספר ישן מצאתי: רבי עקיבא היה שלם בכל מיני שלימות, וכשהגיע לגבול ששכל האנושי אי אפשר להגיע אליו, עמד ולא הרס לעלות אל ה'. ועל כן נאמר עליו "משכני אחריו נרוצה", כלומר: שנמשך ולא נכנס לפניו מן הגבול.

1. כתב רש"י בפירוש ראשון, מהיכן ידע רבי עקיבא היכן הוא מקום השכינה והבין שלא להציץ שם.